

יחסה של מפלגת פועלי-ציון בארץ-ישראל לגולה
(בתקופת העלייה השנייה)

העלייה השנייה היתה מרידה בגלות לא רק באידיאולוגיה, אלא בעצם הווייתה. במלחמת הפועל העברי האידיאליסט לכיבוש העבודה, בניסיון לכבוש את הקרקע באמצעות יישובים קואופראטיביים, בקנאות ללשון העברית, בקריאה לעלייה חלוצית ולהגשמה עצמית, ברומאנטיקה האידיאית והלוחמת — בכל אלה הוכיחו אנשי העלייה השנייה כי הם רואים בארץ-ישראל חלופה קוטבית לגלות.

ההוויה האלטראנטיבית שיצרה תנועת העבודה בארץ-ישראל לא היתה הפתרון היחיד שהוצע ליהדות הגולה. היתה ארץ-ישראל האזרחית והיתה התנועה הציונית שרובה לא היה פועלי; היו פתרונות לא-ציוניים למן הבונד, דרך הטריטוריאליזם ועד אגודת ישראל, והיה המון-העם הפשוט, אשר דבק בגלות מתוך אינרציה אנושית טבעית. והשפעתם של כל הגורמים האלה היתה חזקה מהשפעת אנשי תנועת העבודה בארץ. הגולה היהודית היתה עשירה יותר מן היישוב בארץ-ישראל בנכסי רוח וחומר. באירופה היתה גולה זו מציאות מושרשת בעלת עבר של למעלה מאלף שנים, ואילו ארץ-ישראל החדשה, הציונית, כל משך קיומה לא עלה על כמה עשרות שנים. הגולה היהודית היתה הווייה, אשר עמדה במבחן סבל ותהפוכות מדיניות ודתיות; היישוב החדש בארץ טרם עמד במבחן כזה. הגולה היהודית באירופה ואמריקה נמצאה במוקדי התפתחות כלכלית וסוציאלית; היישוב בארץ חי באזור-שוליים שהציביליזאציה המערבית טרם הגיעה אליו.

העתיד הפוליטי של הגולה נראה לרבים בהיר: חלקם תלו את תקוותם בהשגת זכויות לאומיות אוטונומיות (התגברות האמאנציפאציה) וחלקם — בכוא המהפכה הסוציאלית. לעומת זאת נראה עתידו הפוליטי של היישוב בא"י לוט בערפל. לא מקרה הוא שבארץ-ישראל קמה תנועה טריטוריאליסטית, אשר תמכה בתכנית אוגאנדה.

חולשתו האופקטיבית של היישוב היהודי החדש בארץ בכלל, ושל תנועת העבודה בפרט (במושגים כמותיים, כמוזכר), קבעה במידה לא מעטה את יחסו אל הגלות. בעוד שאצל חלק גדול מבני העלייה הראשונה התבטאה החולשה בהשלמה עם המצב ובמידה רבה של התרפסות כלפי מוסדות פילאנטרופיים שונים, ביחוד בקבלת האפטרופסות של פקידי הברון רוטשילד, היתה תגובתם של אנשי העלייה השנייה שלילה טוטאלית של הגלות — של זו הממשית אשר מחוץ לגבולותיה של ארץ-ישראל, וגם של ביטוייה החברתיים והרוחניים בארץ.

יחסה של מפלגת פועלי-ציון בארץ-ישראל לגולה היהודית היה הרבה יותר מורכב מזה של הפועל-הצעיר; הוא היה דו-משמעי: מצד אחד שלילת הגלות, הקרובה בתוכנה ובנוסחתה לזו של הפועל-הצעיר, ומהצד השני — הכרה בקשר האידיאי והארגוני הקיים בין פועלי ארץ-ישראל (פועלי-ציון) ובין חבריהם במפלגות האחרות בגולה.

דו-משמעות זו ביחס אל הגולה, אי-אפשר להסבירה בהבדלי השקפות בין אישים או קבוצות במפלגה. היא היתה נחלת כולם; חברי המפלגה, ובייחוד דובריה המרכזיים, היוו את זירת ההתנגשות בין שתי הכרות אלה.

יחסם לגולה של חברי פועלי-ציון בארץ-ישראל הושפע בראש וראשונה מהרגשת הזרות כלפי החברה הלא-יהודית בגולה, שהביאה את הצעיר היהודי למעמד של ניכור בתוכה.

בשנת 1905, עם פרוץ המהפכה ברוסיה, בשעה שי. בן-צבי נאם לפני המון נלהב, שרובו לא היה יהודי, ניצבה לנגד עיניו דמותה של ירושלים, שאותה ראה שנה אחת קודם לכן. ואז צפו ועלו בראשו שאלות אלו: "אל מי אני נושא דברי? האם יבינוני שומעי אלה כאן בפולטאבה, האם יאמינו? האם אנו היהודים, שותפים אמיתיים הננו למהפכה זו, ולניצחון זה? האם מהפכה זו, המבשרת גאולה לרוסים, תביא את הגאולה המקווה גם לנו, היהודים? למה אני כאן, ולא שם? למה אנו כולנו כאן ולא שם?"¹

אותה הרגשה עצמה ליוותה גם את רחל ינאית, והשאלה "מה לך פה, ומי לך פה?"² לא הרפתה ממנה.

תחושת הניכור היתה כרוכה בהערכה שלילית לגולה, שהיתה משותפת לרוב חברי המפלגה.

בשנת תרס"ח כתב ד. בן-גוריון במכתב מסג'רה: "אין אני מפחד שמא ישחירו התיאורים הללו באמת את הארץ בעיני השומעים. היהודים החנוטים שנסעו קצו כבר בבצות הגלות עד לצואר, לא יקיצו אפילו אם ישמעו כי בא"י הזהב מתגולל בחוצות. והיהודי החדש, הגא, הלוחם לא ייבהל ולא ישוב אחר אם גם אמת בפי המרגלים החדשים".³ אכזבה מרה מ"דור המדבר" נשמעת היטב מדברים אלה.

הגלות אינה רק יוון-מצולה המחניק את כוח החיים של היהודים, אלא היא גם מחנכת אותם לפחדנות ולסתגלנות. כך טען י. זרבבל כאשר השיב לדוד פרישמן, אשר ביקר את פזיזותם של השומרים הממהרים להגיב בכוח על התגריוויותיהם של הערבים. "האין אנשים אלה עוברים את המידה?" שאל דוד פרישמן. "ואני סובר להפך", ענה זרבבל, "כי המידה שלכם רעה היא וכבר נתיישנה. יותר מדי סבלניים ובעלי חשבון הנכס. זה מזמן רב הולכת ונפשטת המלחמה בין שני הזרמים

¹ י. בן-צבי, 'פועלי ציון בעלייה השנייה' (הוצאת מפא"י, תשי"א), עמ' 15.

² "תחנות ראשונות", 'ספר העליה השניה' (עם עובד, תש"ז), עמ' 101.

³ ד. בן-גוריון, "צדור מכתבים", 'ספר העליה השניה', עמ' 348.

הסותרים במחנה היהודים, בין המיושבים והאי-סובלניים. הגלות הולידה את הראשונים, והאחרונים פרי תשוקת הגאולה הם. הגלות זאת היא שיטה של הסתגלות. צריך להסתגל, ובכך צריך להתכווץ ולכופף את הגבו". "דיין בשבילנו", ממשיך הוא, "זהירותן וסבלנותן של פתח-תקוה ודומיה. יש ליושביהן כים מלא בשמה גלותית ויפה להם שיטת הגלות, מתאימה היא לרוחם ולצורכי המקום".⁴

באותה רוח כתב י. בן-צבי. הוא טען כי בתנאי הגלות בשללה מן היהודים האפשרות לפעולה מדינית אקטיבית. לדעתו, קיים קשר סיבתי בין אופיו של עם לבין גלגוליו ההיסטוריים המשפיעים עליו. אין להשוות את אופיו של עם היושב במולדתו, צמוד לקרקע, לאופיו של עם גלותי נודד. "מובן מאליו, שרוח הגבורה ואומץ הלב הקשורים באהבת המולדת והמסירות הטבעית לארצו — הרוח הזה הלך ונדעך; לכשרונות הצבאיים, המדיניים והמחוקקים לא נשאר עוד מקום בגטו היהודי".⁵

במקום אלה סיגלו לעצמם היהודים תכונות אחרות, אשר תאמו את מצבם היוצא-דופן. "חידוד השכל, ומהירות התנועה, הכנעה כלפי חוץ וסבלנות, פחדנות ומורך-רוח בפני השכנים ואדוני הארץ. הציפייה לנסים [...], אי-ביטחון בכוחות עצמיים, וחוסר פעולה אקטיבית ומכוונת לישועה עצמית" (שם). מכאן נובע יחסם האדיש לפעולה המדינית.

הופעתה של התנועה הלאומית היהודית, הן הציונית והן זו המחייבת את הגולה, שינתה את המצב והפכה את העם מפאסיבי לאקטיבי, ויש בתופעה זו משום הכשרה ל"עיקבתא דמשיחא" (שם).

במאמר זה הביע בן-צבי הערכה חיובית לפעילות היהודית המדינית בגולה, שקמה עקב התעוררות התנועה הלאומית על כל גוניה,⁶ ועם זאת כעבור שנים אחדות, כשהגיב על מתן הצהרת בלפור, דימה את יהודי הגולה לחולה מסוכן, שהיה נתון בעילפון ממושך, ורק עתה הוא מתעורר לחיים, אם כי עדיין אינו מאמין כי אכן יצא מכלל סכנה.⁷

הגלות צמצמה ודיכאה את כוחות הרוח הגנוזים בעם היהודי — טענה רחל ינאית. "תחת מועקת הגלות לא יכול היה עמנו לפתח את כשרונותיו ולהעשיר את בית גנויו הרחני לפי רוח היצירה הגנוז בתוכו. עול השעבוד צמצם והפחית את ערכו והשפעתו כלפי חוץ. לא גורמים פנימיים התוו את דרך התפתחותו של עמנו, אלא כוחות חיצוניים העומדים מחוצה לך".⁸

⁴ י. זרבל, "סבלנות", 'האחדות', תרע"א, מס' 35, ההדגשות שלי.

⁵ י. אבנר, 'היהודים והפעולה המדינית', 'האחדות', תרע"ג, מס' 11—12 (יג טבת).

⁶ לרבות הבונד.

⁷ יצחק בן-צבי, 'צו דעם מומענט', 'דער אידישער קעמפפער', תרע"ה, מס' 41 (טו כסלו).

⁸ 30 בנובמבר 1917, 'עמ' 1.

⁸ 'האחדות', תרע"א, מס' 15 (ה שבט) (מצוטט מ'לקוט האחדות' [עם עובד, תשכ"ב], עמ' 351).

למסקנה קיצונית ביותר בשלילת הגלות הגיע ד. בן-גוריון במאמרו "די גאולה", אשר בא להעריך את משמעותה המהפכנית של הצהרת בלפור לעם היהודי. לדעתו,

מאז אסוננו הלאומי האחרון, דיכוי מרד בר-כוכבא, היו לנו 'היסטוריות' של רדיפות ושל אפליה משפטית, אינקוויזיציה ופגרומים; של מסירות נפש וקידושה-השם, של מלומדים ואישים יהודים. אולם לא היתה לנו עוד היסטוריה יהודית, מפני שהיסטוריה של עם היא רק זו שיוצר העם כשלמות אחת, כיחידה לאומית, ולא מה שקורה ליחידים וקבוצות מתוך העם. זה כבר אלף שמונה מאות שנה שאין לעמנו קיום כאחדות לאומית. אנו הוצאנו מן ההיסטוריה העולמית, המורכבת מתולדות העמים.

בכל זאת הודה ד. בן-גוריון במאמר זה כי אותו שבר-כלי — העם היהודי — קם לתחייה הודות לאמונתו בתחיית-המתים, שאותה לא נטש מעולם.

ד. בן-גוריון הבחין אפוא בין היסטוריה לאומית לבין קיום לאומי. היסטוריה נוצרת רק בתנאים של קיום אחדותי מבחינה מדינית וטריטוריאלית. בתנאי הקיום הלאומי המיוחד של העם היהודי בגולה; פיזור טריטוריאלי, העדר עצמאות מדינית, תנאי שעבוד חברתיים ולחץ דתי — לא יכולה היתה להיווצר היסטוריה לאומית טוטאלית, כי אם רק "היסטוריות" חלקיות, הנוגעות לתופעות או שכבות לאומיות מסוימות. משתמע מכך, כי הנורמאליזאציה של העם היהודי על-ידי החזרה למולדתו הקדומה איננה רק מדינית או כלכלית, אלא גם היסטורית, היינו החזרת העם היהודי למסלול ההיסטוריה הלאומית של אומות העולם.

ראוי לציין, כי גם ב. ברוכוב, שהתרכז בעיקר בניתוח המציאות הכלכלית-חברתית של יהדות הגולה, לא נמנע מניתוח פסיכולוגי של האופי היהודי הגלותי:

אין בגולה עם כעם היהודי, שבנוי בתור פרטים, הם מחוננים כל-כך, זריזים, קשיע-עורף, גמישים ורבי-פנים במלחמת הקיום הפרטית. ואין בעולם עם כעם היהודי, שהוא חלש כל-כך ואובד עצות, כה רופס ולא יציב במלחמתו לביצור לאומי. כוח בלתי-שכיח לפרט, וחולשה שאין דוגמתה של הכלל כולו — זוהי אחת הסתירות שבעם היהודי בגולה.¹⁰

ההערכה השלילית של הגלות היתה משותפת לרוב הכותבים בעיתון 'האחדות', אך לא לכולם. א. ראובני הגיב על דבריו שנתפרסמו ב'הפועל-הצעיר'¹¹ במאמרו "קטנות וגם לא נכונות"¹² וציין את החיות הגדולה שמגלה הגולה היהודית בכלכלה, בריבוי הטבעי, וגם בשדה הרוח. ביוצאו מתוך השקפת-עולם מאטריאליסטית, ראה דווקא בכושר ההסתגלות של המוני המהגרים היהודים בארצות-הברית

⁹ ד. בן-גוריון, "די גאולה", דער אידישער קעמפפער, תרע"ח, מס' 39 (כד חשון, 16 בנובמבר 1917), עמ' 1.

¹⁰ ב. ברוכוב, "התלקטותם של מתנגדי-ציון", 'כתבים', ב (הוצאת הקיבוץ המאוחד וספרית פועלים, 1958), עמ' 389.

¹¹ ברייחהי, "קטנות וגם גדולות", 'הפועל-הצעיר', תרע"ג, מס' 15.

¹² 'האחדות', תרע"ג, מס' 17 (ל שבט).

ובשאר ארצות-ההגירה סימן מובהק לחיותה הגדולה של הגולה: "כשרון זה של הסתגלות גופנית ורוחנית, הגידול החברתי, הקידמה הכלכלית והתרבותית — כלום אלה הם סימני דלדול, התנוונות וכיליון? או עלינו להכיר, שהכוח החיוני במקומו עומד גם כשהוא מתגלה בצורה מיוחדת וכי העם היהודי עודנו רחוק מדלדול ופשטות הרגל, ופרוץ הכלייה והכלייה עוד טרם החל ואוצר חיותו הולך ורב, הולך ומתעשר?"

וגם א. חשין קרא לא להתעלם מן המאבקים הגדולים, שמנהלת הגולה היהודית למוען קיומה הפיזי ושמירת דמותה הלאומית.¹³

אולם, כאמור, היתה זו דעתו של המיעוט. הרוב שלל את הגולה בנימוקים דומים לאלה של הפועל-הצעיר, ובצורה לא פחות חריפה. הדיאגנוזה והפרוגנוזה הפסימיות של הגולה חייבו להעמיד מולה אלטרנאטיבה, שיהיה בה משום תשובה ופתרון לבעיותיה. כאלטרנאטיבה כזאת נראתה כמובן ארץ-ישראל העובדת והסוציאליסטית. אולם הגולה אינה מתחסלת בהבל פה וארץ-ישראל אינה נבנית בן-לילה. ידוע היה כי תעבור תקופה ממושכת של קיום השתיים זו ליד זו. על איזה בסיס יושתתו אפוא היחסים ביניהן? זאת היתה השאלה אשר ניצבה לפני פועל-ציון משני עברי הים. בייחוד היתה הבעיה חמורה לגבי פועל-ציון בארץ בגלל יחסם הדרוש-משמעי לגולה. הם שללו אותה, כאמור, אבל עם זאת לא יכלו להתעלם מן הקשרים הארגוניים, האידיאיים והרגשיים אשר קשרו אותם אליה.

מבחינה זאת מעניינת ההתפתחות שחלה בסוגיה זו אצל ברוכוב. בראשית דרכו בציונות תפסה ארץ-ישראל את המקום המרכזי במחשבתו, ואליה כוונו כל שאיפור-תיו. וכך כתב בחיבורו "לשאלת ציון וטריטוריה", בשנת 1905: "ארץ-ישראל — היא הטריטוריה היחידה הרצויה, כי ארץ-ישראל — היא הטריטוריה היחידה האפשרית, כי ארץ-ישראל — הטריטוריה היחידה היעודה לנו, כי את ארץ-ישראל נכבוש בהדרגה, בתוקף ההכרח ההיסטורי."¹⁴

הדבקות בארץ-ישראל מצד אחד, ומהצד השני — ההכרה בהדרגתיותו של תהליך הכיבוש, שאחר-כך, כאשר ניתן לו ביסוס מארקסיסטי, נקרא "תהליך הסטיכי", הביאו את ברוכוב לגיבוש עמדת איזון בין ארץ-ישראל והגולה. כעבור שנה, ב-1906, הסביר ברוכוב בחיבור היסוד שלו "הפלאטפורמה שלנו", כי המאבקים של הפרולטאריון היהודי בגולה ושל הפרולטאריון בארץ משרתים אותה מטרה.

חוקי התהליך הסטיכי גורמים, שכלל שהחיים כאן חופשיים יותר, מלאי זכויות יותר, כן נקל להתור לחופש שם; ככל שהחופש מרובה שם, כן יש יותר ערובות ממשיות לזכויות שנרכשו כאן. אנו מעוניינים בהעלאת החיים כאן, משתי סיבות: משום שאנו חיים כאן, בגולה, ומשום שהדבר מקל על כיבוש הזכויות שם, בארץ-ישראל, אשר אליה מעתיק

¹³ אל — ר., "למה רגשו", 'האחדות', תרע"ד, מס' 37 (טז תמוז).

¹⁴ 'כתבים', א (1955), 153.

התהליך הסטיכי בהדרגה את מרכז-הכובד של חיינו. אנו מעוניינים בהעלאת החיים שם, גם כן משתי סיבות: מפני שמרכז-הכובד של חיינו מועתק באורח סטיכי לשם, ומפני שביצור עמדותינו שם יש בו משום ערובה לזכויותינו כאן. הנה בזה מתבטא הקשר, קשר סטיכי ולא מלאכותי, שבין האינטרסים והמאבק כאן ושם. ככל ש י י ט ב כאן, כן י י ט ב גם שם, ולהפך.¹⁵

איזון חשיבותן הלאומית של שתי ההוויות מתקיים אפוא כל זמן שנמשך התהליך הסטיכי של ריכוז העם בארץ-ישראל, אולם המגמה ההיסטורית היא העתקת מרכז הכובד של חיי העם לארץ-ישראל וממילא גם ערעור האיזון בעתיד הרחוק. ב-1909 חל שינוי בטאקטיקה הציונית של ברוכוב, אם כי השקפתו הבסיסית לא נשתנתה. הדבר התבטא בפרישה מן הקונגרס הציוני,¹⁶ ובניסיון להקים "קונגרס-הגירה", תוך כדי המעטת חשיבותה המיידית של העלייה לארץ-ישראל;¹⁷ וכן בניסיון לקרב את הבונד מתוך הכרה, כי השינויים שחלו בהשקפתו מאפשרים מידה של שיתוף פעולה עמו. בוויכוח שהתנהל מסביב לשלושה עיניים אלו בוועידת המפלגה הרוסית, שהתקיימה בווינה ב-1909, העתיק ברוכוב את מרכז-הכובד מן החיפוש אחרי האיזון הנכון בין גולה וארץ-ישראל — אל הפרולטאריזן היהודי ובעיותיו: "מצע האיחוד שלנו צריך להיות לא ארץ-ישראל ולא ארם-נהריים, אלא הפועל היהודי". טען ברוכוב באותה ועידה, לדעתו נתערערה אמונתו של הבונד בנצח הגלות, ולעומת זאת "ואם פעם זולזלו אנו [פועלי-ציון] בחיי-הגלות וכל הגלום בהם, למדנו עתה להעריכם יותר". "לשם מה שואפים אנחנו לאיחוד?" הוא שואל, ומשיב: "לא כדי לחזק את הטריטוריאליזם, אלא כדי לאחד את הסוציאליזם ברחוב היהודי".¹⁸ ועל מאמר הפולמוס של י. בן-צבי, אשר תקף את פועלי-ציון ברוסיה על החלטתם לפרוש מן הקונגרס, ענה ברוכוב: "אנו הננו מפלגה לא רק למען ארץ-ישראל, כי אם למען הפרולטאריזן היהודי, וכל מה שנוגע לו מוכרח למשוך את תשומת לבנו".¹⁹

אולם זוהי תשובה וזירה מדי, אשר אינה משקפת את המפנה האמיתי שחל ברגישותו של ברוכוב. חיפוש דרכים לשיתוף פעולה עם מפלגה אנטי-ציונית לוחמת כמו הבונד, מתוך הנימוקים שהביא ברוכוב, פירושו היה ראיית מצב הפועלים היהודים בגולה כבעיה ראשית, ודחיית שלל הבעיות הכרוכות בארץ-ישראל למקום שני. בלשון אחרת, הופך כאן האיזון שהזכרתי לעיל.

¹⁵ שם, עמ' 308—309, ההדגשה האחרונה — שלי.

¹⁶ ראה ב. ברוכוב, "יחסנו לקונגרס הציוני", 'כתבים', ב, עמ' 205.

¹⁷ ראה "הסדרת ההגירה היהודית וקונגרס-ההגירה", 'כתבים', ב, 321—373.

¹⁸ 'כתבים', ב, 199, ההדגשה שלי.

¹⁹ "על ביקורת זועמת והנמקה יוריסטית", 'כתבים', ב, 224. עמדה דומה נקט א. חשין במאמרו: "עטליכע ווערטער איבערן העלוינגפארטער", 'פראָלעטארישער געדאנק', מס' 2 (כט שבט תרס"ו, 31 בינואר 1907). בעניין זה ראה גם מאמרו של כתריאלי, "עבודתנו בארצות הגולה", 'האחדות', תרע"ג, מס' 45/44 (כד אלול).

אולם, כאמור, לאמיתו של דבר לא היה שינוי זה אידיאולוגי, אלא רק טאקטי. ב-1917 חזר ברוכוב אל עמדתו הראשונה והמקורית בשאלה זו.²⁰ בעיני פועלי-ציון בארץ-ישראל היה מרכז-הכובד בניין הארץ; לכן עמדו בתוקף נגד כל ניסיון לנתק את הקשר עם הגולה, כי בה נמצא המצבור הגדול של אנשים ואמצעים, שבהם תלויה התפתחותו של היישוב. ויכוח מעניין ומאלף בשאלה זו התעורר בשנת 1911 בוועידת פועלי יהודה, שנתכנסה בחג השבועות תרע"א לשם דיון בהצעת פועלי-ציון להקים קופת פועלי ארץ-ישראל, שתפקידה יהיה לתמוך במפעליהם של הפועלים, ומימונה יבוא מן המגביות שיערכו בקרב פועלי הגולה. הצעה זו עוררה התנגדות חזקה מאוד, בייחוד בקרב צירי הפועל-הצעיר, וגם בקרב הבלתי-מפלגתיים. שני נימוקים היו בפי המתנגדים: הראשון — הם ראו בקופה מהדורה "פועלית" של "שנוררות"; לכן סירבו לקבל כל תמיכה מן הגולה, והטיפו להיעזר בכל בכוחות עצמאיים. השני — ואתו הדגישו במיוחד חברי הפועל-הצעיר — היה אופיה המעמדי של הקופה.²¹

בהוצאת הפתיחה בנושא זה הסביר י. בן-צבי כי אין הקופה מיועדת לשאת אופי פילאנטרופי. הפועל היהודי בגולה, התורם לה מכספו, עושה צדקה לא לפועל בארץ-ישראל, אלא לעצמו. היות שאין לפועל היהודי עתיד אלא בארץ-ישראל, הרי תרומה המחזקת ומבצרת את מעמד הפועלים בארץ משמעה חיזוק הבסיס העתיד לקלוט את הפועל היהודי מן הגולה.²²

בכך נשאר בן-צבי צמוד לעמדה שקבע ברוכוב בחיבורו "הפלאטפורמה שלנו". לעומתו טענו המתנגדים, שהכסף לקופה צריך לבוא אך ורק מן הפועלים המקוריים, והם דחו בשאט-נפש ובכוח את התרומות הבאות מפועלי חוץ-לארץ.²³ על טענת המחייבים, אשר האשימו את המתנגדים בדי-פרצופיות, שהרי הפועלים נעזרים במוסדות לאומיים, שכספיהם באים מיהודי הגולה, ענו השוללים, כי יש להפריד בין מוסד לאומי אוֹבְּקֵטִיבי, שמתפקידו לתמוך בפועלים בגלל שליחותם הלאומית, לבין מוסד, שיוקם במישרין ביזמתם של הפועלים. במוסד כזה חייבת לבוא על ביטויה עמדתה הערכית הייחודית של תנועת העבודה בארץ.

משמע, כי השוללים לא העריכו נכונה את חשיבותם של הקשרים הארגוניים בין פועלי הארץ ופועלי הגולה, חשיבות שעליה עמדו המחייבים (פועלי-ציון). ההחלטה שנתקבלה היתה פשרה ברוח הבלתי-מפלגתיים. הוחלט ליסד קופה לפועלים, אולם רק מתרומות פועלי ארץ-ישראל.

הבעיה המרכזית שעליה נסב הוויכוח, אופן גיוס הכספים, חזרה ועלתה מחדש בוועידת פועלי יהודה השנייה, שנתכנסה בפתח-תקוה בחודש ססלו שנת תרע"ג.

²⁰ הכוונה לנאומו בוועידת פועלי-ציון בקיוב, "ארץ-ישראל בפרוגרממה ובטאקטיקה שלנו". הנאום מצוטט עליידי שמואל בר, "עם שובו לרוסיה", 'קונטרס', תרפ"ח, מס' שכב, עמ' 28—29.

²¹ ראה נ.ט., "ההתנגדות וסיבותיה", 'הפועל הצעיר', תרע"ב, מס' 24 (כ אלול).

²² ראה י. זרבבל, 'עלי חיים' (הוצ' י.ל. פרץ, 1906), עמ' 344.

²³ ראה שם.

בפי המתנגדים לגיוס כספים מחוץ-לארץ היו עתה כמה טענות חדשות, נוסף לאלה אשר הושמעו בוועידה הראשונה, בתרע"א. אחד מן המתנגדים (פרנקל) טען, כי אין שום דבר משותף לפועלי ארץ-ישראל ולפועלי חוץ-לארץ. מפי מתנגד שני (יודלביץ) נשמעה הטענה, כי הפנייה אל פועלי חוץ-לארץ באה מתוך חולשה ומתוך אי-אמונה בכוח העצמי של פועלי ארץ-ישראל ליסד מוסדות הנחוצים להם. נוסף על כך הצהיר כי העיקר בארץ זו הוא העבודה ולא המוסדות, וכל מי שרוצה להשתתף בעבודה זו יעלה ויבוא לארץ.²⁴

הפעם ענה למתנגדים י. זרבבל בנאום, אשר ביטא את ה"אני מאמין" של מפלגתו בשאלת היחסים בין ארץ-ישראל והגולה:

לא מתוך הכרת חולשה הגענו לרעיון בדבר שיתוף הכוחות, כי אם מתוך השקפתנו על כל העבודה היישובית. מאמינים אנו בכוחותינו החיוניים של העם העברי. מאמינים אנו ויודעים, כי יש כוחות חיים לפועל העברי [...] הרבה סומכים אנו גם על כוחות עצמנו [...] אבל כוחנו כוח היסטורי, כוח הכלל שלנו. לא במקום העם באנו כי אם בראשו. אסור לנתק את הקשר שבין ארץ-ישראל והגולה. אסור להיבדל מכל המון העם, שנשאר שם, בארצות פזוריות, מפני שאנו כולנו, הנמצאים כעת כאן — כוחות חיים של העם בגולה הביאונו הלום. היום אנחנו כאן, מחר יבואו עוד. ואת הקשר הזה שבין ארץ-ישראל והגולה אפשר שצריך לחזק עלידי עבודה משותפת ומוסדות משותפים.²⁵

מדברי י. בן-צבי וי. זרבבל בוויכוח זה אנו למדים, כי ההווה וגם העתיד מחייבים את הקשר בין הפועלים שבשני עברי הים. ההחלטה שנתקבלה בוועידה השנייה היתה ניצחון לעמדת פועלי-ציון. נאמר בה: "הוועידה השנייה מכירה בנחיצות קופה משותפת לפועלי ארץ-ישראל ולפועלי חוץ-לארץ המתעניינים בעבודה הארצישראלית, לסיפוק צורכיהם המשותפים. הקופה צריכה להימצא כולה בידי הסתדרות כללית בלתי-מפלגתית של פועלי ארץ-ישראל".²⁶ החלטה זו, שנתקבלה ברוב מינימאלי (13 בעד, 12 נגד), היתה ניצחון לעמדת פועלי-ציון, מפני שהיא שמה את הדגש בשיתוף בין פועלי ארץ-ישראל וחוץ-לארץ, תוך כדי שמירת עצמאותה הארצישראלית של הקופה.

ויכוח זה עורר מחדש את הפולמוס הישן, ששכך בינתיים, בין שתי המפלגות — פועלי-ציון והפועל-הצעיר. פועלי-ציון האשימו את הפועל-הצעיר בנטיות "בונ-דיסטיות"; כשם שהבונד שלל את אחדותו הלאומית של העם, וממילא גם של מעמד הפועלים היהודים, כן מטיפים אנשי הפועל-הצעיר להצבת חיץ בין הפועלים כאן ושם.²⁷ מפלגת הפועל-הצעיר הואשמה גם בתחושת עליונות נוסח "אתה

²⁴ שם, עמ' 346. דברי המתווכחים הופיעו ב"דו"ח הוועידה השנייה של פועלי יהודה, תרע"ב", ב'האחדות', תרע"ב, מס' 14—15 (כט טבת).

²⁵ י. זרבבל, 'עלי חיים', עמ' 347. ההדגשות שלי.

²⁶ ראה שם.

²⁷ י. זרבבל, 'בעקבות המציאות', 'האחדות', תרע"ב, מס' 10 (כד—כה טבת).

בחרתנו" (שם). לעומת זאת הוטעם ההכרח בעבודה משותפת: "מעבודתנו ההיסטורית נמחקים הגבולים הטריטוריאליים. כאן מתבטלת הגלות המשותפת. מתעורר הרצון המשותף להיגאל, מתגלים צרכים משותפים — ולפנינו רק סולם אחד, מוצב בגלות, ראשו מגיע בגאולה — כוחות היצירה של עמנו עולים ויורדים בו" (שם).

בשנת 1914 ביקר בארץ ד"ר חיים זייטלובסקי לסידרת הרצאות לפני פועלים. תלמידי גימנסיה "הרצליה" והחוגים המרוכזים סביבה פתחו בהתקפה עזה על כוונתו להרצות ביידיש, והדברים הגיעו עד כדי עריכת הפגנת מחאה לפני מעונו של המרצה. על מעשה זה הגיב א. חשין בזעם על דפי 'האחדות'.

חשין מאשים את החוגים הללו במגמות "כנעניות" הבאות לנתק את ארץ-ישראל מן הגולה מתוך רחשי בוז ומשטמה כלפיה, וברגשות אריסטוקראטיים: חטא כבד יהטאו כל אלה לעם ועוד יותר לשפה העברית בהעמיקם את התהום אשר בין השפה העברית וההמונים ובעשותם את השפה העברית לקניין של איזה "אצילים" ו"יחידי סגולה".

ההאשמה החמורה ביותר שהאשים חשין את שוללי היידיש היתה שהם מתכוונים ביודעין לפגוע ברציפות ההיסטורית של העם, לערער את אחדותו הלאומית על-ידי היסטוריוזופיה "כנענית" המגשרת בין תקופת הבית השני לבין ראשית היישוב החדש, ואילו את התקופה בת אלפיים השנה שבין שתי אלה הם מבטלים: "עושים קפיצה היסטורית עד כדי שבירת המפרקת מחורבן בית שני עד בניין 'ראשון לציון', ואת התקופה הארוכה שבינתיים מבטלים לגמרי. סותמים את הגולל על כל התקופות רבות התוכן של חיינו הלאומיים ומוחקים מספר החיים את אותו הדבר הנקרא עם, העם החי ברבבותיו ובמיליוניו. את כל זה פוסלים במלה הנוראה 'גלות'".²⁸

לסיכום אפשר לומר, כי פועלי-ציון הכירו בהכרחיותו ההיסטורית של שיתוף הפעולה בין ארץ-ישראל והגולה, ובכוחות הפועלים בתוכה, שהם העתודה הגדולה וההכרחית לבניין הארץ.

אולם בכך לא ייחסו פועלי-ציון שוויון-ערך לארץ-ישראל ולגולה, לא זמני — בהווה, ועל אחת כמה וכמה לא בעתיד — שהרי ייעודה של ארץ-ישראל להיות מקום ריכוז העם היהודי. פועלי-ציון לא התעלמו ממשקלם הכמותי של היהודים בגולה ומכוחות החיים המתגלים בעצם הקיום היהודי הלאומי שם, אבל טענו כי היישוב הזעיר בארץ-ישראל עולה על הגולה באיכותו, לפי שכבר מסתמנים בו השינויים הגדולים באופי היהודי, הנושאים בחובם את המהפכה להמוני העם היהודי.²⁹ בוועידת המפלגה, שנערכה ב-1913, ביקרו כמה חברים את העיתון 'האחדות' על שהוא מתרכז בעיקר בבעיותיה הפעוטות וחסרות הערך המעשי

²⁸ אל-ר., "למה רגשו", 'האחדות', תרע"ד, מס' 37 (טו תמוז). מצוטט על-פי 'ילקוט האחדות', עמ' 391—394. המובאות מעמ' 392.

²⁹ י. זרבבל, "אויפן שוועל פון יודישען סאציאלזים", 'דער יודישער ארבייטער', תרע"ב, יא ניסן (21 במרץ 1912), עמ' 1—2.

של הארץ, ומתעלם מן ההתרחשויות המרכזיות בגולה. על כך ענו מחייבי הקו שנקט העיתון, כי העיתון הוא בראש וראשונה עיתון של פועלי ארץ-ישראל:

יתר על כן, כשאנו מפנים מבטנו אל העתיד רואים אנו — זוהי משאת נפשנו — שחינו פה יהיו למרכז היצירה הלאומית והסוציאלית של העם העברי בכללו. מכאן שאמנם עלינו להתעניין בעולם העברי הרחב, אלא שנקודת הכובד לגבי העיתון הנם דווקא החיים הארצי-ישראליים. ואל נא יהיו הדברים הפעוטים והמפעלים הקטנים קלים בעינינו, מאלו נירושע. בעולם היהודי הרחב מכים גלים בשאון, אבל השאון בא על פי רוב בעקבות הבהלה, מסיבת התאמצות לחקות את מעשי הסביבה השלטת. ובמפעלינו הפחותים אפשר שהעין הבוחנת הכיר איזה קווים ושרטוטים של יצירה סוציאלית מקורית.³⁰

חשיבותה של ארץ-ישראל יוחסה אפוא לא רק לעתידה כמקום ריכוז לעם, אלא בעיקר ליצירה המקורית המתחילה להיווצר בה. באותה שנה כבר אפשר היה לדבר על מקוריות בארגון ההגנה העצמית — "השומר", וכן בהתיישבות פועלית-שיתופית — "דגניה".

זאת ועוד, ציון שארץ-ישראל היא המקום היחיד שבו יכולים יהודים לגהל פעולה מדינית בלתי-מוגבלת על-ידי הסביבה, היות שהיישוב כאן נשען על כלכלה יהודית עצמאית. במאמרו "היהודים והפעולה המדינית"³¹ כתב אבנר: "חופש פנימי להתפתחות הכוחות האזרחיים בתוך המדינה, בתור אומה בין שאר האומות — הוא הקו האחד המציין את הפעולה האקטיבית בארץ-ישראל מזו שבחוקי". היהדות בגולה שרויה בסתירה מתמדת בין עבודת ההווה והעבודה למען העתיד, בין השאיפה הטבעית לבצר את החיים בגולה ובין השאיפה לכונן מקלט לאומי בארץ-ישראל. סתירה זו נפתרה ונעלמה לחלוטין בארץ-ישראל, מפני ש"כל צעד על דרך התקדמות כלכלית בהווה לעצמנו, הוא יחד עם זה אריח בכותל המבצר הלאומי; כל פסיעה במובן ההתבצרות האזרחית והמדינית היא באותה שעה אבן בחומת הביניין הלאומי".³²

עם ההגנה על ח. ז'יטלובסקי מפני מתקיפיו ראה א. חשין חובה לעצמו לצאת בכל תוקף נגד האידיאולוגיה הגלותית של ח. ז'יטלובסקי, בוויכוח שהתנהל ביניהם מעל דפי 'האחדות' בשנת 1914. ז'יטלובסקי קבע כמה הנחות בסיסיות, אשר היו רווחות אז בגולה היהודית:

- א. יש עתיד לאומי לגולה היהודית. היא אינה גזועת, אלא חיה ופועלת, ולכן אין ליחס את המושג "תחייה" אך ורק לארץ-ישראל.
- ב. על כן היישוב בארץ-ישראל בא לא במקום החיים בגולה, אלא כתוספת להם וכהשלמה לתהליך התחייה הלאומית, העובר עתה על הגולה היהודית.
- ג. הספק המרחף על קיומו המדיני של היישוב בארץ-ישראל גדול ומוחשי יותר מזה המאיים על הגולה היהודית.

³⁰ מדיוני ועידת המפלגה ב־1913, 'האחדות', תרע"ג, מס' 27/28 (ו' אייר), ההדגשות שלי.

³¹ המאמר מצוטט עפ"י 'ילקוט האחדות', עמ' 343—348.

³² עמ' 348. ההדגשה שלי.

ד. הקשר של היישוב הקטן לגולה הגדולה הוא הכרח פנימי של היישוב ולא של הגולה, כי הארץ לא תוכל לעולם לקלוט את כל העם היהודי, אלא רק את מיעוטו. לכן אין לדבר על "שיבת ציון". המשקל הכמותי, וממילא גם האיכותי (לפי חוקי המטריאליזם ההיסטורי) יהיה תמיד לצד הגולה.

ה. על סמך כל אלה אין טעם בפיתוח תרבות עברית, מפני שזו לא תהיה לעולם תרבות ההמונים בגולה, והיא עלולה רק לנתק את היישוב הקטן בארץ-ישראל מן העם בגולה.

ו. הלשון העברית היא חיזיון רומאנטי של כמה אינדיבידואליסטים. והמאמר מסתיים בקריאה נרגשת: "אסון גדול יקרה לעמנו, אם יכרו תהום בין גולה ובין ארץ-ישראל; אם יקרעו את העם לשבט יהודי ועברי. עלינו להתאחד לעם אחד עם שפה אחת. בכל הדברים שאנו נפרדים נכוון את לבנו לקולטורה אחת".³³

אין כמובן להתעלם ממשקלן וכנותן של טענות אלה, אולם הגיונן היה הגיון של אדם הרואה בגלות תופעה נצחית, אדם שלא חש את תחושת הכיליון המאיימת על אותם ההמונים, אשר בשמם הוא דיבר.

את התגובה על דברים אלה, אשר אין ספק שהיו להם הדים חזקים בקרב חברי המפלגה בארץ, הביא א. חשין במאמרו "תחייה של מעלה ותחייה של מטה".³⁴ בראשית דבריו הוא מאשים את ז'יטלובסקי בתפיסה ראציונאליט מופרזת ובאי-התחשבות בגורמים היסטוריים ופסיכולוגיים. בהמשך הדברים הוא שולל את התזה של ז'יטלובסקי בדבר ההתפתחות הברורה לקראת תחייה לאומית בגולה. אולם היות שאין הוא מוכן גם לתמוך בדעה הנפוצה, כי הגלות נמצאת בתהליך של גסיסה, הוא מציע הערכת מצב מאוזנת: "הגלות היא מין מחלה כרונית, שאינה מקברת את בעליה, אבל ממררת לו את חיו [...]. זהו משחק תמידי בין הכוח המכלה והכוח המקיים באין הכרעה לאיזה צד שהוא. זוהי דראמה עולמית, שאין לה סוף".

כוחה המכלה של הגלות מתגלה בהריסת הכוחות התרבותיים העממיים המקוריים של העם היהודי ובספיגת תרבות זרה. לעומתם "המרכז הארצי שאליו אנו נושאים את עינינו אינו אפוא רק 'תוספת לגלות' או 'הגהה' לחיי הגלות כדעת ד"ר ז'יטלובסקי, אלא עיקר חיים לאומיים, עיקר אשר יחזיר להם את טבעיותם וחירותם הפנימית. שם במרכז הארצי העברי יתלכדו השכבות העממיות שלנו והיו למקשה אחד' לאומי, שלא יתן לשום כוח זר להתפרץ לחבינותיהם, וחיינו ימצאו להם את ייחודם הלאומי ואת גילויים החופשי".

משמע, תיתכן גם עמדה המדגישה את איכותה של ארץ-ישראל וחשיבותה העליונה לעם היהודי, לא מתוך שלילה מוחלטת של ההווה היהודית בגולה, אלא מתוך חיוב מוחלט של ההווה העברית המתהווית והעתידה לקום בארץ-ישראל.

³³ ז'יטלובסקי, "לשאלת התרבות", 'האחדות', תרע"ד, מס' 38/39 (א אב).

³⁴ 'האחדות', תרע"ד, מס' 40/41 (טו אב).

עמדה דומה לזו בקביעת היחס בין השתיים נקט ד. בן-גוריון בשנת 1917. בדברו על סיכויי העלייה ההמונית לארץ-ישראל בעקבות הצהרת בלפור, אמר: "בקנה-מידה חדש יימדד גם צקלוננו הישן. כל מה שהוא די גדול וחשוב למען דרכנו הנוכחית, נישא אתנו; כל מה שהוא קטן ורקוב וגלותי נשליך כדי שיעלם יחד עם המורשת הרעה של העבר המת, כדי שזה לא יטיל את צלו על נשמתנו החדשה, וכדי שלא יחלל את קדושת הגאולה".³⁵

אנו רואים אפוא, שלמרות יחסו השלילי של בן-גוריון לגולה, ולמרות שאט הנפש למרבית המורשה שלה, הוא מצא ערכים ותכנים שאפשר להעתיקם לחיים המתחדשים בארץ-ישראל.

עד כאן הצבעתי על היחס הדו-משמעי לגולה: השלילה בצד ההכרה בצורך בקשר עם כוחות החיים הפועלים בה. עתה ננסה לעקוב ולראות כיצד התגשמה עמדה זו במישור המפלגתי — ביחסים בין המפלגה בארץ-ישראל ובין המפלגות האחרות בחוץ-לארץ, במסגרת הברית העולמית של פועלי-ציון.

כבר בשנות קיומה הראשונות ניסתה מפלגת פועלי-ציון בארץ-ישראל לבצר לעצמה מעמד מיוחד במסגרת הברית העולמית של פועלי-ציון. שאיפה זו התבססה על אופיה החלוצי — היותה המגשימה הלכה למעשה את האידיאולוגיה של פועלי-ציון בארץ-ישראל. שאיפה זו התבטאה לא בתביעת זכויות יתר, אלא בדרישה מחבריה המפלגה בגולה ללכת בעקבות החברים בארץ-ישראל. ומן המפלגות — לעזור באורח מאורגן למפלגה בארץ. כל זה מבלי לזרז על עצמאות וחופש הכרעתה של המפלגה בארץ, בהתאם לצרכים ולאינטרסים של פועלי-ציון הארצי-ישראלים בפרט ושל פועלי ארץ-ישראל בכלל.

לשם ביצור עמדה זו היה צורך למתוח קו מבדיל ברור בין המפלגה בארץ והמפלגות בחוץ-לארץ. במאמרו "אונזער ארבייט אין ארץ-ישראל"³⁶ מסכם י. בן-צבי את ההבדל ביניהן. פועלי-ציון בארץ מתייחדים בזה שהם מגשימים את עקרון הריכוז הטריטוריאלי בארץ-ישראל הלכה למעשה, בעוד שאר המפלגות דוגלות בעיקרון זה רק בתיאוריה. המפלגה בארץ-ישראל מושפעת מן המציאות הארצישראלית במישוריה, ולעומתה מושפעות ממנה המפלגות בגולה רק בעקיפין. התביעה מן הברית היתה אפוא לרכוז את כל מאמציה לשם מתן עזרה לפועלי-ציון בארץ, דהיינו לשם הגשמת התיאוריה עלידי עזרה כספית, של יחס נשק ועידוד אנשים לעלייה לארץ.³⁷

הקו המבדיל לא התמצה בהפרדה בין המגשימים והעוזרים, בין החלוץ ובין המחנה, אלא גם בין בעלי אידיאולוגיה גמישה ומשתנית בהתאם למציאות בארץ-

³⁵ ד. בן-גוריון, "וואס און ווי אויף", 'דער אידישער קעמפפער', 1917, מס' 41 (טו כסלו תרע"ח, 30 בנובמבר), עמ' 1—2.

³⁶ 'אידישער ארבייטער', 1908, מס' 19 (4 ביוני), עמ' 1—3.

³⁷ "צו אונזערע חברים", 'דער אידישער ארבייטער', 1909, מס' 36 (תשרי תר"ע, 6 באוקטובר), עמ' 1—2.

ישראל ובין הדבקים בעקרונות האידיאולוגיים שנתנסחו בגולה. על הבדל זה עמד ד. בן-גוריון בוויכוח שהתנהל בוועידה השישית של המפלגה בשנת תר"ץ.³⁸ לדעתו, אלה אשר לא השכילו או לא רצו להשלים עם השינויים הרעיוניים שחלו בהשקפת עולמה של המפלגה בארץ — עזבו אותה וגם את הארץ. משמע, שהמעבר מן הדעות המקובלות בגולה לאלו החדשות שהתהוו בארץ היה כה קיצוני, שאילץ רבים לנטוש את המפלגה ואף את הארץ.

בצורה עממית אך קיצונית ביטא רעיון זה א. זייד בוויכוח שהתעורר בוועידה זו מסיבב לשאלה, באיזו לשון חייב להופיע עיתון המפלגה 'האחדות', זייד שלל את זכותם של "החדשים" — הווה אומר, חברי המפלגה שזה עתה הגיעו לארץ וטרם למדו להכיר את תנאיה החדשים — להביע דעה נגד הופעתו של העיתון בשפה העברית: "אני אינני בא לעשות תעמולה למען העברית, אך צריך שלא לדבר אם לא מכירים את התנאים של הארץ. אתם, החדשים, חיו מקודם עם הספרדים שאודותם אתם מדברים ואחר-כך תדברו (צחוק, מחיאות כפיים). אינני מבין באם מדברים על דבר 'האחדות', כאלה, למשל, הח' יבלונסקי, מה אתה מדבר? מחר אתה נוסע. (מחיאות כפיים)".³⁹

החץ האידיאולוגי לא היה רק תוצאה של הכרה, אלא גם פרי היחס הרגשי המיוחד של פועלי-ציון בארץ-ישראל לארץ ולבנינה, רגש שהחברים בחוגי-לארץ לא היו שותפים לו. את זאת חשה רחל ינאית בדבריה על המשימות העומדות לפני הוועידה העולמית השלישית של פועלי-ציון. היא הגיעה למסקנה העגומה "כי אחרי ההקשבה ואחרי העיון — שוב יהיה ערפל עבה משתרע בינינו ובין חברינו מבחוץ; ואל לבם לא יהיה קרוב כל זה שנוצר אצלנו, שיורד ועולה, נובל וצץ — המציאות הארצישראלית בכל הווייתה ובהתהוותה תהיה להם אי-ברורה ואולי גם אי-מובנה כמקודם. כי להכיר את החיים, לפעול עליהם ולהיות נפעלים על ידיהם אינם יכולים מרחוק... מרחוק אפשרית לא פעולה עצמית יוצרת, כי אם עזרה ותמיכה במעשי אחרים בלבד".⁴⁰

הלך-רוחות כזה בקרב הארצישראלים הביא גם להתנגשות גלויה בינם לבין הנהלת הברית העולמית בגולה. בשנת 1911 פרסם ד. בן-גוריון מכתב גלוי לברית,⁴¹ שבו מתח ביקורת קשה על ההתאחדות, אשר החליטה לשלוח שליח (ליאון חזנוביץ) לארגנטינה לבירור יחסה של חברת יק"א למתיישבים היהודים שם. הוא שואל: האם אין להתאחדות מטרות אחרות אלא זו בלבד? אם כן, אולי תצביע ההתאחדות על מעשיה בתחומים אחרים? אחרי שהוא מוכיח את חדלון מעשיה של ההתאחדות בארץ-ישראל הוא מציב לפניו שתי מטרות: עבודה

³⁸ ארכיון העבודה, "פריטכל הוועידה ה'6", תיק 403/4, מס' זמני 3. פועלי-ציון.

³⁹ שם.

⁴⁰ רחל ינאית, "ועידת פועלי-ציון העולמית", 'האחדות', תרע"א, מס' 37 (כה תמוז), מצוטט מתוך 'ילקוט האחדות', עמ' 407—408.

⁴¹ ד. בן-גוריון, "א אפענער בריעף", 'דער יודישער ארבייטער', 1911, מס' 6 (יב שבט תרע"א, 10 בפברואר), עמ' 2—3.

לאומית-חברתית בגולה ובארץ-ישראל. אולם, כאמור, בשטח זה לא נעשה דבר. אם כן, מדוע גורלם של היהודים בארגונינה חשוב להתאחדות יותר מגורלם של הפועלים בארץ-ישראל? כמוכן, יש להילחם נגד ההתגררויות של פקידי יק"א בארגונינה, אבל מדוע ייחשבו אלה כמסוכנים לפועלים הסוציאליסטים יותר מן ההתגררויות של שליחי חברת אליאנס בארץ-ישראל? אנו רואים אפוא כי התביעה של פועלי-ציון הארצישראלים לקבלת עזרה ותמיכה מן ההתאחדות, אשר לא באה על סיפוקה, הביאה לחידוד היחסים בין שני הגופים.

תשובה עקיפה על תביעה זו אנו שומעים מפי השליח לארגונינה, ליאון חזנוביץ,⁴² שקבע כי "המפלגה שלנו אינה רק בשביל עבודה בארץ-ישראל". הוא התאונן, בניגוד לבן-גוריון, כי הברית אינה פועלת די לארגון פועלים בגולה. התנגשות דעות בשאלה זו אירעה בין צירי ארץ-ישראל לבין צירי הגולה בוועידה השלישית של הברית העולמית של פועלי-ציון. תחילתו של הוויכוח היתה בהכרזה תקיפה של אחד מצירי ארץ-ישראל, כי העבודה הציונית האמיתית היא רק העבודה בארץ-ישראל. הכרזה זו עוררה תגובה סוערת מצד רוב צירי חוץ-לארץ, אשר ניסו להוכיח בדבריהם, כי תיתכן עבודה ציונית-סוציאליסטית גם בגולה.

במקביל (אם כי לא בניגוד) לעמדה האקטיביסטית החלוצית של צירי ארץ-ישראל, התוו צירי חוץ-לארץ תכנית עבודה ציונית-סוציאליסטית בגולה. עיקריה של התכנית היו: חישוב ארגונו המעמדי-לאומי של הפועל היהודי, החדרת ההכרה הציונית בקרב הפרולטאריאון היהודי, צבירת אמצעים למען בניין ארץ-ישראל ועוד. כל הפעולות האלה נבעו לדעתם מתוך הנחה בסיסית, כי עתידם של כל הפועלים היהודיים קשור בארץ-ישראל. ברוח דברים אלה קיבלה הוועידה שלוש החלטות, אשר לא התעלמו מדרישתם התקיפה של צירי ארץ-ישראל:

- א. לאחד, לבצר ולסדר בכל המובנים את הפועלים העברים בארץ-ישראל.
- ב. לסייע להטבת תנאי חייהם ועבודתם וחינוכם התרבותי, החברתי והמדיני.
- ג. למשוך לארץ-ישראל את הפועלים הנחוצים והמתאימים.
(18 בעד, 1 נגד, 10 נמנעים).⁴³

ואילו מערכת 'האחדות' סיכמה את הוויכוח וההחלטות שנתקבלו בנו הלשון:

בוויכוחים הללו נתגלה בעיקר אותו ההבדל ההכרתי שישנו ביחס לצינונות ולעבודה הארץ-ישראלית בין בני-הארץ ובין בני-הגלות. כאן הציונות לא רק געועים ותקווה לעתיד, אלא עבודת ההווה ושאלת החיים; ושם בגלות, כל החיים מסביב קרויעים לגמרי

⁴² כתריאל, "עבודתנו בארצות הגולה", 'האחדות', תרע"ג, מס' 44/45 (כד אלול).

⁴³ 'האחדות', תרע"א, מס' 43 (ח אלול) (דו"ח מהוועידה השלישית).

מאותו אידיאל של העתיד, ואין אותו הקשר החי, הפועל ומשפיע בכל רגע ודוחף בלי הרף לעבודה.⁴⁴

נוסף לזכייה על סולם העדיפויות בפעילותה של הברית, פרץ פולמוס גם בדיון בדבר מידת עצמאותה של המפלגה בארץ-ישראל. חילוקי הדעות נתגלעו בקשר להרכב הנהלת קפא"י (קופת פועלי א"י), שעל ייסודה הוחלט בוועידה השנייה (ב-1909, בווינה).

הצירים מארץ-ישראל עמדו בתוקף על דרישתם, כי את תכנית העבודה המעשית של הקופה יקבעו אך ורק פועלי ארץ-ישראל. אף על פי שהקופה נוסדה על-ידי פועלי-ציון, ומטרתיה הן המטרות של המפלגה, היא לא תצמצם את פעולותיה במסגרת מפלגתית צרה. את המטרות שהציבה לעצמה קפא"י, ארגון הגירת הפועלים וביצורם בארץ, אפשר להשיג באמצעות הסתדרות עצמאית של פועלי ארץ-ישראל. וכדי שהקופה לא תלבש אופי פילאנטרופי ואפטרופסי, נהוץ שכל פועלי ארץ-ישראל, בלי הבדל מפלגה (כתנאי שאינם מתנגדים לעקרונות פועלי-ציון) ישתתפו בהנהלתה, ושתכנית עבודתה תיקבע אך ורק על ידם. בלי השתתפותם הפעילה של הפועלים בקופה היא עלולה ליהפך במהרה למוסד ביורוקראטי, ולהחטיא את המטרות שהוצבו לפניה.⁴⁵

אנו רואים אפוא, כי לא רק הפועל-הצעיר חשש מפילאנטרופיה; גם פועלי-ציון נוהרו ממנה, אלא שהם קיוו להבטיח את אי-תלותה של הקופה, מבלי לוותר על מקורות הכנסתה מפועלי הגולה, על-ידי הנהלה ארצישראלית עצמאית. הצירים מהגולה טענו, כי לא רק פועלי ארץ-ישראל אלא גם פועלי חוץ-לארץ מעוניינים במישרין בעבודה המעשית בארץ-ישראל. הם הסכימו שהקופה לא תישא אופי מפלגתי צר, אולם עמדו בתוקף על כך, כי הברית העולמית, אשר ייסדה אותה, גם תנהל אותה, דבר שיבטיח אותה מפני כל סטייה במהלך עבודתה. אמנם בדברים אלה של צירי הגולה היתה סתירה בולטת: כיצד אפשר להבטיח את אופיה העל-מפלגתי של הקופה, בעוד שתכניתה ופעולתה המעשית מוכתבות ומבוקרות על-ידי המוסדות הנבחרים של הברית העולמית? אולם הצירים עצמם לא עמדו על סתירה זו בדבריהם. ההצעות של הצירים הארצישראלים נדחו, ולא עוד, אלא שהוועידה קיבלה גם החלטה להביע מעין נזיפה במפלגה הארצישראלית בגלל עמדתה "הבדלנית".

ד. בן-גוריון ניסה לסתור את אשמת הבדלנות בטענה שאין כאן שום בדלנות אלא להפך, הכרה באחדות מעמד הפועלים היהודי.⁴⁶ כהוכחה לכך הוא מביא את העובדה, שהחלטות הוועידה הראשונה של פועלי יהודה, אשר דחו את ההצעה להתרים את פועלי חוץ-לארץ, נדחו על-ידי פועלי-ציון בארץ. האחדות מתבצעת

⁴⁴ שם. ההדגשה שלי.

⁴⁵ שם, עמ' 13-14.

⁴⁶ ד. בן-גוריון, "הצעדים הראשונים", 'האחדות', תרע"א, מס' 46 (כב אלול).

אפוא, לפי בן-גוריון, בדרך של כיבוד עצמאותם של ארגונים ארציים. ועצמאות אינה מטרה בפני עצמה, אלא אמצעי לשירותה הטוב יותר של המטרה המשותפת לכל פועלי-ציון בעולם. על כן אין ניגוד עקרוני בין הפועלים בארץ לבין הפועלים מחוצה לה. אילו היה קיים ניגוד כזה, אפשר היה לדבר על נטיות בדלניות, ואילו עמדה לפני פועלי-ציון בארץ הברירה בין החברים לדעה או למעשה — כי אז בוודאי היו בוחרים באחרונים, שהרי "העבודה והמעשים מקרבים ומחברים יותר מדעות מופשטות בלבד".

בכך ניתן ההסבר הטוב ביותר להתפתחות שחלה ביחסה של המפלגה אל אחיו-תיה בחוץ-לארץ ואל יריביה בארץ. בעוד שהמרחק הרעיוני והנפשי מן החברים לאידיאולוגיה משותפת בחוץ-לארץ הלך וגדל — הלך והצטמצם המרחק מן היריבים הרעיוניים בארץ-ישראל, שהיו שותפים בעבודה למעשה.